

Gepubliceerd in *Ons Erfdeel* 2014/3.

Zie www.onserfdeel.be of www.onserfdeel.nl.

[B] **HET IJS IS GEBROKEN. DE BOEKEN VAN
MAARTJE WORTEL**

Talent is een raar beestje. Wie het in een vroege fase van ontwikkeling aantreft, ziet zichzelf vaak plots veranderen in een geestdriftige missionaris: geen dak is hoog genoeg om de vreugde over een pas ontdekt talent uit te schreeuwen. Maartje Wortel (°1982) kan ervan meespreken. Toen ze in 2009 debuteerde met de verhalenbundel *Dit is jouw huis*, hebben heel wat lezers een rood uitroepteken naast haar naam geplaatst. Sindsdien publiceerde Wortel twee romans waarmee ze veel lof heeft geoogst. Terecht, want al was *Half mens* (2011) misschien nog een iets te schematische schets van drie dolende personages, met *Ijstijd* (2014) bewijst Wortel dat ze rotsvast van plan is om haar belofte waar te maken.

Wat maakt dit werk zo veelbelovend? Het antwoord lijkt te liggen in de zelfverzekerde manier waarop Wortel haar recht opeist om een compleet eigen werkelijkheid vorm te geven. Of zoals ze de hoofdpersoon in *Ijstijd* laat zeggen: “Het is waar. Natuurlijk is het waar. Het geeft me een lekker gevoel, ik ben nu degene die kan zeggen wat waar is en wat niet, ik ben een schrijver.”

Die hoofdpersoon is een merkwaardige man die ook in *Half mens* al van de partij was. In dat boek is James Dillard niet meer dan een toeschouwer en een verteller die zijn eigen vreemde kijk geeft op de curieuze intimiteit tussen de Nederlandse Elsa en de Mexicaanse eenzaat Michael Poloni. Wanneer Elsa door een ongeluk een been verliest, wordt haar ook

een deel van haar menselijkheid afgenomen. Maar in *Halfmens* resonanceert op een dieper niveau het idee dat ook bij tweebeinen vaak allerlei elementaire delen geamputeerd zijn en dat in een stad als Los Angeles mensen misschien wel tegen elkaar aan knallen om heel even weer wat menselijk contact te kunnen voelen.

In *Halfmens* was James Dillard niet meer dan een mysterieuze nevenfiguur, maar in *Ijstijd* eist hij alle aandacht voor zich op. Van een vervolgomroan is er evenwel geen sprake. Niet alleen lijkt *Ijstijd* zich in een periode vóór *Halfmens* af te spelen, deze James Dillard verschilt in sommige opzichten ook van de gelijknamige figuur in dat andere boek. Jazeker, ze hebben allebei schatrijke ouders en ze zijn alle twee verslingerd aan dure kazen en het werk van Richard Brautigan, maar hun manier van vertellen vertoont wel verschillen. Terwijl Dillard in *Halfmens* een glad, hip en dommig taaltje gebruikt om de lezer op zijn hand te krijgen, krijgen we in *Ijstijd* een serene en vooral veel complexer beeld van dit personage.

In dat recentste boek van Maartje Wortel is Dillard een vroege dertiger die al meer dan tien jaar in een hotelkamer woont. Zijn stinkend rijke en altijd bezette moeder vond namelijk dat haar zoon voor zichzelf moest leren te zorgen, maar al te veel moeite hoefde hem dat ook weer niet te kosten. In de beslotenheid van de kamers waarin hij zijn tijd doorbrengt, is Dillard langzaam verworpen tot een mens zonder ruggengraat, een slaperige eenzaat die dagenlang ligt te peinzen over zijn daadkrachtige vader en grootvader, die als soldaten in allerlei oorlogen iets zochten en vonden om voor te vechten, om man te zijn en zich te manifesteren.

Veel dadendrang kan Dillard niet worden aangewreven, zeker niet sinds zijn grote liefde Marie uit zijn leven is verdwenen. Iets langer dan een jaar waren ze onafscheidelijk, maar ook al strekte die periode zich uit van winter tot winter, toch is Dillards ijstijd daarna pas echt begonnen. Met haar vertrek liet Marie een leegte achter die nog eenzamer aanvoelt dan het verlaten eiland dat Dillard voor haar had gekocht. Toen ze er destijds samen belandden, bleek verrassend genoeg hij en niet zij daar uitstekend te aarden. Dat is dan wellicht het enige voordeel van de kille opvoeding die hij heeft gekregen: als niemand er ooit voor je is, heb je vroeg of laat genoeg aan jezelf.

Zijn overgave aan losbol Marie was nochtans

compleet; niets was te veel om haar te behagen. Nu hij haar moet missen, belandt Dillard in een mentale ijstijd waarin een van zijn bijzondere gewoonten plots erg desoriënterend wordt: hij spreekt altijd in de tegenwoordige tijd, ook wanneer hij over het verleden praat. Dat had hij als kind al beslist: "Als je doet alsof het nog niet voorbij is, is het ook niet voorbij." Wie als hotelmens aan een verloren liefde ligt te denken, mijmert natuurlijk voortdurend over dat verleden, dat in het geval van Dillard dus op een desoriënterende manier als een laag stroop door het heden doorloopt. En dan gebeuren er vreemde dingen die je de controle compleet doen verliezen.

Bij Dillard is dat het geval wanneer hij in Hotel Arena plots telefoon krijgt van Monica, een geheimzinnige dame van uitgeverij Gibraltar die hem vraagt om zijn verhaal neer te schrijven en er een boek van te maken. Verwart ze hem met iemand anders? James had zichzelf nooit als schrijver gezien, maar nu hij daartoe wordt uitgenodigd, voelt hij zich uitgedaagd om het er eens op te wagen.

Het opent voor Maartje Wortel de deur om allerlei uitspraken te doen over het schrijverschap, maar ook om een weinig flatterend beeld te schetsen van het hele boekbedrijf. "Iedereen wil tegenwoordig een boek schrijven. Sterker nog: iedereen schrijft een boek. Maar al die mensen willen niet schrijven: ze



Maartje Wortel, Foto Bob Bronshoff.

willen op de televisie.” Het is een treffende observatie die extra pittig klinkt doordat Wortel de woorden in de mond legt van de Amerikaanse schrijver Chuck Palahniuk, die in *Ijstijd* een opvallende rol speelt.

Net op het moment dat Dillard zich tot zijn eigen verbazing als schrijver ontpopt, ontmoet hij de succesauteur van romans als *Fight Club* en *Lullaby*. Dat Dillard als heteroseksuele man op een bepaald moment met Palahniuk in bed belandt, typeert niet alleen de mentale ontreddering waarin hij na zijn relatie met Marie verkeert, het is ook een sardonische grap van de schrijfster om het literaire wereldje op de schop te nemen. Wortel lijkt er overigens een schizofrene relatie met literatuur op na te houden. Enerzijds weerklinkt in haar werk een grote liefde voor de literaire manier om met de werkelijkheid om te gaan, anderzijds maken schrijvers naar wie ze verwijst vaak een nogal schlemielige indruk. Voortdurend knipoogt ze naar auteurs als Jan Wolkers (die op dezelfde dag als James Dillard jarig is) en Anthony Burgess (op wiens werk Dillard afstudeerde), zonder dat het haar eigen werk “bezwaart”. Integendeel, ze speelt een lichtvoetig spel met de literatuur en laat ondertussen ook nog heel wat verwijzingen naar popmuziek en popcultuur in haar werk binnenglippen.

Pikant wordt het wanneer de raadselachtige uitgeefster Monica aan Dillard allerlei tegenstrijdige tips geeft waarvan je als lezer onvermijdelijk begint te vermoeden dat Wortel ze als jonge schrijfster zelf ook te horen heeft gekregen: “Met korte verhalen kan ik niet zoveel, je moet meer jezelf zijn [...]. De mensen willen zich kunnen herkennen in je personages en tegelijkertijd willen ze een ander leren kennen.” Door dat soort uitspraken rond te zaaien, gaat *Ijstijd* gaandeweg steeds minder over een stukgelopen liefde, en almaar meer over de betekenis van fictie en literatuur. “Waar het om gaat is dat ik iets geschreven heb, er is werk verricht”, denkt Dillard na het schrijven van zijn eerste verhaal. “Ik heb gedaan wat Monica van me gevraagd heeft en plotseling snap ik hoe het leven in elkaar zit: je moet gewoon doen wat een ander van je vraagt. Je wordt wat de mensen van je maken.” Maar later, wanneer Monica zijn werk afwijst, volgt het inzicht: wie alleen probeert te zijn wat anderen van hem verwachten, verliest steeds meer van zichzelf.

En zo is de cirkel rond, zowel voor James Dillard als voor Maartje Wortel. Terwijl James Dillard beseft dat hij met Marie, met Monica en zijn geforceerde schrijverschap zichzelf steeds meer uit het oog verloor, zo wordt het na dit boek erg onwaarschijnlijk dat Wortel in haar volgende boek Dillard opnieuw zal opvoeren. Door hem op het einde van dit boek gelouterd uit zijn capsulaire bestaan te doen losbarsten, maakt Wortel de weg voor zichzelf vrij om voortaan nog meer haar eigen literaire weg af te tasten. De vaak erg geestige, originele en spitsvondige manier waarop ze Dillard in dit boek door de ijslagen van zijn onderkoelde leven doet hakken, doet vermoeden dat er voor Wortel als schrijfster een erg warme tijd aanbreekt.

BERT VAN RAEMDONCK

MAARTJE WORTEL, *Ijstijd*, De Bezige Bij, Amsterdam, 2014, 240 p; *Half mens*, 2011, 240 p, *Dit is jouw huis*, 2009, 160 p.